



اقتصاد مقاومتی و مدیریت مخاطرات اقتصادی

حسین رستم پناه

مقدمه:

امروزه جنبه نامشهود اقتصاد بر پایه سرمایه فکری بنیان نهان شده و ماده نخستین و اصلی آن، دانش و اطلاعات است. سازمان‌ها برای مشارکت در بازارهای امروزی، در هر شکل و نوع به اطلاعات و دانش برای بهبود عمل کرد خود نیازمندند. مطالعات انجام گرفته بیانگر افزایش گاه ۶۰ تا ۷۵ درصدی ارزش سرمایه فکری و دارایی‌های نامشهود در قیمت^۱ سهام شرکت‌هاست^۲. به عبارت بهتر می‌توان گفت که امروزه مدیریت سرمایه‌های فکری، سازمان‌ها را به موفقیت‌های بیشتری در افق‌های آینده بازارهای رقابتی خواهد رساند^۳.

چنانچه گفته شده، نخستین تلاش‌های مرتبط با مفاهیم سرمایه فکری موهون مطالعات فریتز مچلاپ^۴ در سال ۱۹۶۲ میلادی است. اما به لحاظ تاریخی ابداع مفهوم سرمایه فکری به سال ۱۹۶۹ میلادی، اقتصاددانی به نام جان کنت گالبرایس^۵ نسبت داده می‌شود. هر چند در این میان نباید تلاش‌های جیمز تابین در نیمه دوم قرن گذشته را نیز فراموش کرد که برای اولین بار مدل مبتنی بر نسبت او - کیوی تابین - توانست ابزاری را در اختیار سازمان‌ها قرار دهد تا عمل کرد اثربخش سرمایه فکری سازمان را مورد بررسی قرار دهند. در نتیجه این تلاش‌ها، ادبیات سرمایه فکری به سرعت در مسیر توسعه سازمانی قرار گرفت. اما با بررسی دقیق‌تری شاید بتوان گفت که مفهوم سرمایه فکری از دهه هشتاد میلادی نظر عمومی نظریه پردازان و پژوهشگران را به خود جلب کرد و از دهه نود میلادی این مفهوم به طور گسترده‌تری مورد توجه سازمان‌ها قرار گرفت.

¹. Share price

². Lev, Baruch (2001)

³. Brennan, Niamh and Brenda Connell (2000)

⁴. Machlup

⁵. Galbraith, John Kenneth



در سال ۱۹۸۰ میلادی، هیروکی/یتامی^۱ کتاب خود را پیرامون ارزش‌گذاری و تحرک‌بخشی به دارایی‌های نامشهود با تکیه بر مفاهیم سرمایه‌فکری به رشتهٔ تحریر درآورده و به زبان ژاپنی انتشار داد. جالب اینجاست که این کتاب تا سال ۱۹۸۷ میلادی به زبان دیگری ترجمه نشد. در سال ۱۹۸۱ میلادی محققى به‌نام *بریان هال*^۲، شرکتی را با هدف تحقیق بر روی امکان تجاری‌سازی^۳ نوآوری ایجاد کرد. در سال ۱۹۸۶ میلادی دو اتفاق مهم در عرصهٔ تحقیقات پیرامون سرمایه‌فکری رخ داد. یکی از این دو اتفاق مهم، انتشار کتابی با عنوان "شرکت مبتنی بر دانش فنی"، با تمرکز بر مدیریت دارایی‌های نامشهود در سازمان توسط *کارل -اریک سویبی* بود. اتفاق دیگر انتشار مطالب دیوید تیس با محوریت بررسی استخراج و اکتساب ارزش از خلال نوآوری در سازمان بود. در سال ۱۹۸۸ میلادی، سویبی برای اولین بار به معرفی سرمایه‌دانشی پرداخت، این موضوع مقدمه‌ای بود بر کارهای وسیع‌تری که در سال ۱۹۸۹ با انتشار کتاب "ترازنامهٔ نامشهود" و معرفی مدلی برای سنجش سرمایه‌فکری سازمان در قالب سه مفهوم: ساختار داخلی، ساختار خارجی، شایستگی‌های فردی^۴ انجامید. در پی این تلاش‌ها به سال ۱۹۹۰ میلادی، سویبی کتاب "مدیریت دانش" خود را منتشر کرد. یکی دیگر از اتفاقات مهم در پایان دههٔ هشتاد میلادی تحقیقی است که *پاتریک سولیوان* در مورد "نوآوری تجاری" انجام داده است. به تأثیرگذارترین تلاش‌ها در دههٔ هشتاد میلادی پیرامون توسعهٔ سرمایه‌فکری اشاره شده است. (کتاب سرمایه‌فکری؛ مدیریت، توسعه و مدل سنجش دکتر جلیل خاوندکاروهمکاران، ۱۳۹۲)

۲- بیان مسأله

رشد نوین اقتصادی از دانش و اطلاعات سرچشمه می‌گیرد. این امر موجب افزایش اهمیت سرمایه‌فکری به‌عنوان مقوله‌ای پژوهشی و اقتصادی شده است. نقش و سهم سرمایه‌فکری در پیشرفت مدیریتی، فنی و اجتماعی، اقتصادی موضوع تحقیقات جدید قرار گرفته است؛ به‌گونه‌ای که دانش سازمانی عامل مزیت رقابتی و خلق ارزش شناخته شده است. بنابراین، دستیابی به مزیت رقابتی در گرو توانایی آن در خلق، ذخیره و توزیع کاربردی دارایی‌های دانشی است. اندازه‌گیری سرمایه‌فکری براساس رویکردی راهبردی از دارایی‌های نامشهود

¹. Itami, Hiroyuki

². Hall, Brian

³. Commercialization

⁴. Individual Competence



استوار است. اثر این دارایی‌ها بر مبنای میزان خلق ارزش و منافعی که برای سازمان در پی دارد، سنجیده می‌شود. در سال‌های اخیر برای اندازه‌گیری سرمایه فکری چندین رویکرد و الگو مطرح شده است. (بیگی، ۸۸) با ورود به اقتصاد مبتنی بر دانش، دانش در مقایسه با سایر عوامل تولید مانند زمین، سرمایه، کار و نیروی انسانی از برتری بیشتری برخوردار شده، به طوری که مهم‌ترین عامل تولید محسوب می‌شود و همچنین از آن به عنوان مهم‌ترین مزیت رقابتی سازمان نام برده شده است (شیاران و دیگران، ۲۰۰۲) در اقتصاد مبتنی بر دانش می‌توان دارایی‌های سازمان را به دو دسته کلی تقسیم کرد:

۱- دارایی‌های مشهود: شامل دارایی‌های فیزیکی و مالی که براساس اصل اقتصاد "کیمیایی" عمل می‌کند یعنی با استفاده بیشتر از آنها، از ارزش آنها کاسته می‌شود.

۲- دارایی‌های نامشهود: که به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند:

الف- دارایی‌های نامشهودی که تحت عنوان "مالکیت معنوی" به وسیله قانون حمایت می‌شوند مثل حق امتیازها، علائم و ...

ب- سایر دارایی‌های نامشهود: شامل سرمایه فکری که بر اساس اصل اقتصادی فراوانی عمل می‌کنند و با استفاده بیشتر از آنها، از ارزش آنها کاسته نمی‌شود.

بنابراین می‌توان گفت: سرمایه فکری امروزه به عامل مهم دستیابی شرکت‌ها به منافع بلندمدت و همچنین عامل مهم سودآوری، تبدیل شده‌اند. در جوامع مبتنی بر اقتصاد دانش محور، کسب دانش و به کار بردن صحیح آن، پایه و اساس رشد اقتصادی و انباشت سرمایه است.

۱- تحقیق بنیادی: پژوهشی است که به کشف ماهیت اشیا پدیده‌ها و روابط بین متغیرها، اصول و قوانین و ساخت یا آزمایش تئوری‌ها و نظریه‌ها می‌پردازد و به توسعه مرزهای دانش رشته علمی کمک می‌نماید.

۲- تحقیق نظری: نوعی پژوهش بنیادی است و از روش‌های استدلال و تحلیل عقلانی استفاده می‌کند و بر پایه مطالعات کتابخانه‌ای انجام می‌شود.

۳- تحقیق کاربردی: پژوهشی است که با استفاده از نتایج تحقیقات بنیادی به منظور بهبود و به کمال رساندن رفتارها و روش‌ها، ابزارها و وسایل انجام می‌شود.



0- تحقیق علمی: پژوهشی است که با استفاده از نتایج بنیادی و با هدف رفع مسائل و مشکلات جوامع انسانی انجام می شود.

- 1

۴- اهداف تحقیق

۱- سرمایه های فکری بر عملکرد سازمان اثرگذار است.

اهداف فرعی:

۱- بررسی ارتباط سرمایه فکری و عملکرد سازمان

هدف دیوان محاسبات کشور با توجه به اصول مندرج در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران عبارت است از اعمال کنترل و نظارت مستمر مالی به منظور پاسداری از بیت المال از طریق:

الف) کنترل عملیات و فعالیت های مالی کلیه وزارتخانه ها، مؤسسات، شرکت های دولتی و سایر دستگاه هایی که به نحوی از انحاء از بودجه کل کشور استفاده می کنند.

ب) بررسی و حسابرسی وجوه مصرف شده و درآمدها و سایر منابع تأمین اعتبار در ارتباط با سیاست های مالی تعیین شده در بودجه مصوب با توجه به گزارش عملیاتی و محاسبات مأخوذ، از دستگاه های مربوطه.

ج) تهیه و تدوین گزارش تفریح بودجه به انضمام نظرات خود و ارائه آن به مجلس.

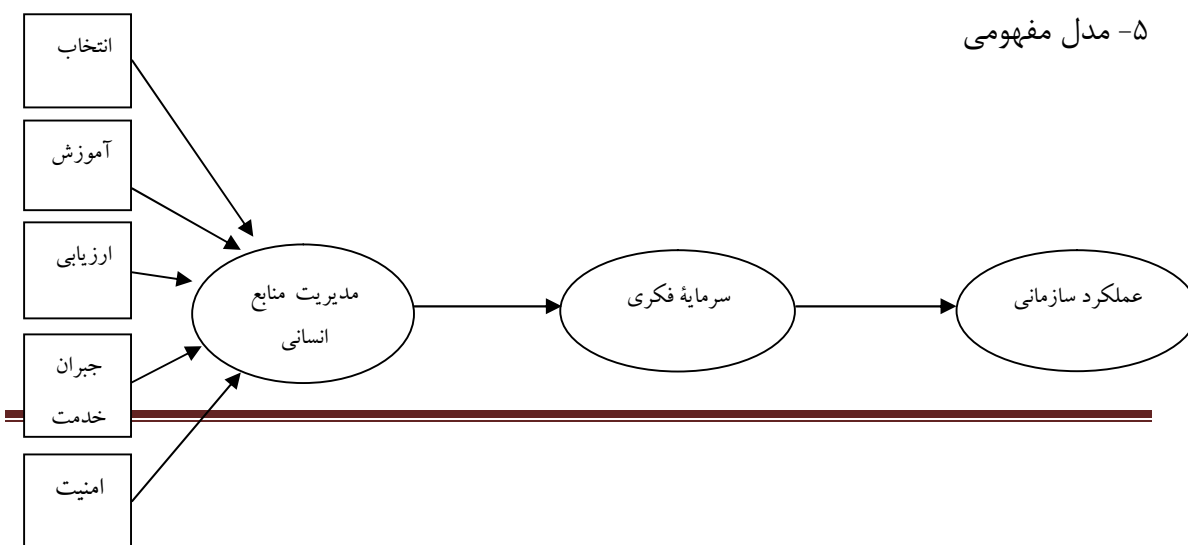
با توجه به موارد مطرح شده و وظایف دیوان محاسبات می توان گفت که این نهاد بازوی اصلی مجلس در

نظارت و کنترل اعتبارات می باشد.

به علاوه از آنجا که حسابرسی و رسیدگی یک عملکرد دانش بنیان است و ابزار اصلی شرکت دانش بنیان

سرمایه فکری است، این موضوع از اهمیت بالایی برخوردار است؛ این تحقیق به بررسی تأثیر سرمایه فکری بر عملکرد سازمانی این نهاد می پردازد.

۵- مدل مفهومی





۱۱- فرضیه‌های تحقیق

فرضیه اصلی:

سرمایه فکری بر روی عملکرد سازمان تأثیرگذار است.

فرضیات فرعی:

سرمایه ساختاری بر روی عملکرد سازمان تأثیرگذار است.

سرمایه انسانی بر روی عملکرد سازمان تأثیرگذار است.

سرمایه ارتباطی بر روی عملکرد سازمان تأثیرگذار است.

۱۲- تعاریف نظر و عملیات تحقیق

۱۲-۱- تعریف نظری

۱۲-۱-۱- سرمایه فکری

سرمایه فکری عبارت است از: داشتن دانش، به کار بردن تجربه، تکنولوژی سازمانی، ارتباط با مشتری و عرضه کننده و نیز توانایی‌های حرفه‌ای که یک مزیت رقابتی در بازار را از آن شرکت می‌کند (ادوینسون و مالونه، ۱۹۹۷).

درحقیقت سرمایه فکری شامل دانش، اطلاعات، تجربیات، بخش‌های تکنولوژیکی است. دارایی‌های فکری، قابلیت تبدیل به ارزش را دارند. از طرفی سرمایه‌های فکری به سه بخش عمده سرمایه انسانی، سرمایه ساختاری و سرمایه ارتباطی تقسیم می‌شود. (یانگ لین، ۲۰۰۹)

سرمایه انسانی: ذخیره دانش اعضای یک سازمان است که شامل شایستگی‌ها، مهارت‌ها، تجربیات، طرز فکر و باورهای کارکنان و مدیران است.

سرمایه ساختاری: تمامی مخازن دانش غیر انسانی در یک سازمان شامل پایگاه داده‌ها، چارت سازمانی،

استراتژی‌های سازمان و ... که به سازمان ارزشی فراتر از دارایی‌های فیزیکی است.



سرمایه‌های ارتباطی: دانش برگرفته از روابط با ذینفعان (مشتریان، سهامداران، شرکا، تأمین‌کنندگان و ...

از طریق کانال‌های ارتباطی سازمان. (یانگ لین، ۲۰۰۹)

عملکرد سازمان: شامل کلیه فعالیت‌های مربوط به رضایت شغلی، نرخ جابجایی نیروی انسانی، وفاداری،

اثر بخشی فعالیت‌های مدیریتی و مقایسه سطح عملکرد صنعت.

۱-۱-۲ سرمایه فکری از دیدگاه استوارت:

استوارت اعتقاد دارد، سرمایه فکری مجموعه‌ای از دانش، اطلاعات، داری‌های فکری، تجربه، رقابت و یادگیری

سازمانی است که می‌تواند برای ایجاد ثروت به کار گرفته شود. در واقع سرمایه فکری تمامی کارکنان، دانش

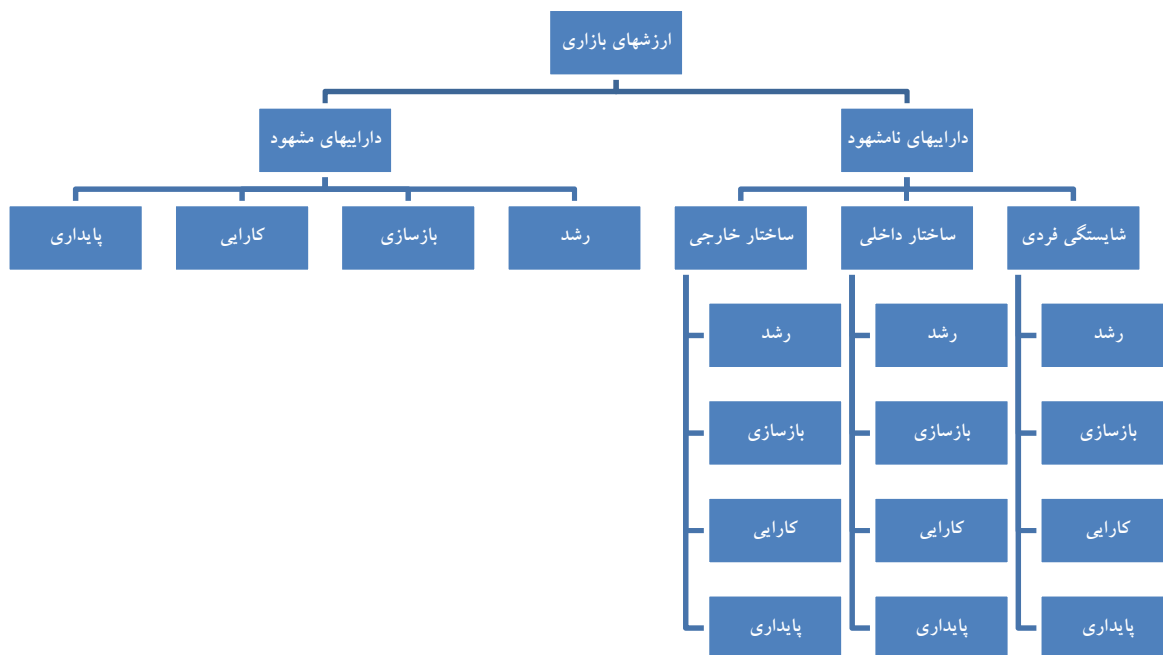
سازمانی و توانایی‌های آن را برای ایجاد ارزش افزوده دربر می‌گیرد و باعث منافع رقابتی مستمر می‌شود.

(قلیچ‌لی و مشبکی، ۱۳۸۵)

۲-۱-۲ سرمایه فکری از دیدگاه بنتیس:

بنتیس سرمایه فکری را به‌عنوان مجموعه‌ای از دارایی‌های نامشهود (منابع، توانایی‌ها، رقابت) تعریف می‌کند

که از عملکرد سازمانی و ایجاد ارزش به‌دست می‌آیند (بنتیس، ۱۹۹۸، به نقل از هوشیار خیرخواه، ۱۳۹۰).



(نمودار طبقه‌بندی اسویبی از طریق مدل ناظر دارایی نامشهود)



نتیجه گیری

از یافته‌های این مطالعه می‌توان ثابت کرد که سرمایه فکری به طور معنی داری با عملکرد سازمانی رابطه دارد و بالاترین میزان اثرگذاری مثبت به ترتیب مربوط به سرمایه انسانی، سرمایه ساختاری و سرمایه مشتری است. علاوه بر این سرمایه فکری پدیده‌ای از تعاملات و اثرات متقابل است.

ارزش زمانی خلق می‌شود که اجزای سرمایه فکر متقابلاً بر هم اثر کنند و هر چه این اثرات متقابل بیشتر باشد، ارزش ایجاد شده نیز بیشتر خواهد بود. تمامی رهبران کسب و کارها باید توانایی مدیریت دانش در احراز عملکرد شغلی را شناسایی کنند.

مطالعه بر روی سرمایه فکری مقدار چشم‌گیری انرژی فراهم می‌آورد، انرژی که می‌تواند سازمانها را از دیدگاه کنونی به مراتب پیشتر ببرد. لازمه این امر بازبینی نگرش‌های دارایی‌های نامشهود و آغاز به شناخت، اندازه‌گیری و مدیریت راهبردی دانش است.

نتایج بدست آمده از فرضیه‌ها را می‌توان به شکل زیر بیان کرد:

فرضیه اصلی: بین مولفه‌های سرمایه فکری و عملکرد سازمانی رابطه وجود دارد.

نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که سرمایه فکری بر افزایش عملکرد انسانی تأثیر به‌سزایی دارد، در این میان مولفه‌های سرمایه انسانی و سرمایه ارتباطی بیشترین و روشن‌ترین تأثیر را دارند.

فرضیه فرعی اول: سرمایه ساختاری بر عملکرد سازمان تأثیرگذار است. نتایج به

دست آمده نشان داد که سرمایه ساختاری بر افزایش عملکرد انسانی تأثیر دارد ولی درصد بالایی را به دست نیاورده است.



فرضیه فرعی دوم: سرمایه انسانی بر عملکرد سازمان تاثیرگذار است. نتایج نشان داد

که مولفه ی سرمایه انسانی بیشترین تاثیر را بر عملکرد سازمانی دارا بوده است، و در آخر:

فرضیه فرعی سوم: سرمایه ارتباطی بر عملکرد سازمان تاثیرگذار است. نتایج بدست

آمده از تجزیه و تحلیل نشان داد که مولفه ی سرمایه ارتباطی تأثیر بالایی بر عملکرد سازمانی دارد اما بعد از سرمایه انسانی قرار دارد، که نتایج به دست آمده از فرضیه ها با تحقیقات آداک (۲۰۰۳)، قهرمانی اقدم و کهن (۱۳۹۱)، خانی (۱۳۸۹)، پورزمانی و همکاران (۱۳۹۱) و بطحایی (۱۳۸۵) همسو می باشند.

از یافته های می توان ثابت کرد که سرمایه فرکی به طور معنی داری با عملکرد سازمانی رابطه دارد و بالاترین میزان اثرگذاری مثبت به ترتیب مربوط به سرمایه انسانی، سرمایه ساختاری و سرمایه مشتری است. علاوه بر این سرمایه فرکی پدیده ای از تعاملات و اثرات متقابل است. ارزش زمانی خلق می شود که اجزای سرمایه فکری متقابلا بر هم اثر کنند و هر چه این اثرات متقابل بیشتر باشد، ارزش ایجاد شده نیز بیشتر خواهد بود.

منابع و مآخذ

- قلیچلی، بهروز کتاب مدیریت دانش (فرآیند خلق، تسهیم و کاربرد سرمایه فکری در کسب و کارها) چاپ سوم (زمستان ۱۳۹۱)
- دکتر جلیل خاوندکار، مهندس احسان خاوندکار، افشین منفی کتاب سرمایه فکری و مدیریت، توسعه و مدل های سنجشی
- قلیچلی و بهروز مشبکی، اصغر (۱۳۸۵) نقش سرمایه اجتماعی در ایجاد سرمایه فکری در سازمان
- دانشنامه اقتصاد و مدیریت



- دنیای اقتصاد
- کنفرانس بین‌المللی مدیریت سرمایه فکری
- شرکت اداک دومین کنفرانس مدیریت اجرایی (۱ و ۲ تیرماه ۱۳۹۰)
- مدیریت دولتی (دوره ۴، شماره ۴ زمستان ۱۳۹۱ - صص ۱۱۲-۸۹)
- (بررسی رابطه بین رهبری دانش با مدیریت سرمایه فکری)
- ریاحی، بهروز (۱۳۸۵)، "جوایز کیفیت- مدل‌های برتری جویی و سرآمدی" تهران انتشارات مرکز آموزش و تحقیقات صنعتی ایران
- قلیچ‌لی، بهروز، هجاری، ضیاءالدین، رحمان‌پور لقمان، (۱۳۸۸) طراحی مدل اندازه‌گیری و گزارش‌دهی سرمایه فکری، نشریه چشم‌انداز مدیریت شماره ۳۲.
- علوی سیدعلی، قریشی سید روح‌ا...، (۱۳۸۶) الگوی اندازه‌گیری سرمایه فکری در سازمان‌های ایرانی، اندیشه مدیریت، سال اول، شماره دوم

- 1) Ambrose L.(2002). Contemporary justice research: A new look at familiar questions. *Organizational Behavior & human decision*, 89 (1), 803-812.
- 2) Antonio Rojas, (2007). " Intellectual capital Management in Spanish Universities", *Journal of Intellectual Capital* Vol.8 NO.4.2007.
- 3) Berson Y. Nemanich L.A. Waldman D.A. Galvin B.M. Keller R.T. (2006). Leadership and organizational learning: a multiple levels perspective. *The Leadership Quarterly*, 17(6), 577-594.
- 4) Brooking, A_(1996)+_3Intellectual Capital, "International Thompson Business Press_. London3.
- 5) from Goods to Services", *Quality Management Journal*, 10, (1-15)
- 6) Jorgensen K. M. (2006). Conceptualising intellectual capital as language gam and power. *Journal of Intellectual Capital*, 7(1), 78-92.
- 7) Kujansivu P.(2008). Operational intellectual capital management: Choosing a suitable approach. *Measuring Business Excellence*, 12(2), 25-37.
- 8) Lo nnqvist A. Kianto A. Sillanpa a. V. (2009).Using intellectual capital management for facilitating organizational change. *Journal of Intellectual Capital*, 10(4), 559-572.



- 9) Lo nnqvist A. Kujansivu P. (2007). Designing and implementing an intellectual capital management system: applying Meritum Guidelines. International Journal of knowledge Management Studies, 1, 276-291.
- 10) Marr, B.(2008) Impacting Future Value: How to Manage your Intellectual Capital, Published Public Accountants and The Society of Management Accountants of Canada, the American Institute of Certified Public Accountants and The Chartered Institute of Management Accountants.